

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра образотворчого мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації,
проф. Гаврилюк С. В. _____

_____ 2015 р.

ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЛЮНОК

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни

підготовки бакалавра на базі освітнього ступеня

напряму 6.020205 «Образотворче мистецтво»

Робоча програма навчальної дисципліни «Педагогічний малюнок» для студентів за напрямом підготовки 6.020205 «Образотворче мистецтво»
” ____ ” _____, 2015 р. - ____ с.

Розробник: Каленюк О.М., доцент, кандидат педагогічних наук.

Рецензент: Лесик О.В., професор. доктор архітектури

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри образотворчого мистецтва

протокол № ____ від ____ _____ 2015 р.

Завідувач кафедри: _____ (Лесик О.В.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією інституту мистецтв

протокол № ____ від ____ _____ 2015 р.

Голова науково-методичної комісії інституту мистецтв _____ (Шиманський П.Й.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету

протокол № ____ від ____ _____ 2015 р.

Педагогічний малюнок – це важлива складова методики викладання образотворчого мистецтва, це наочне зображення вчителя, яке супроводжується теоретичним поясненням. Програма дисципліни «Педагогічний малюнок» включає теоретичні основи академічного малюнку як основи академічної освіти у навчальному закладі. Програма складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму 6.020205 «Образотворче мистецтво».

1. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна
Кількість кредитів 4	0202 Мистецтво	нормативна
Модулів 3	Напрямок 6.02020501 Образотворче мистецтво	Рік підготовки 1
Змістових модулів 2		Семестр 1
ІНДЗ: нема		Лекції 12 год.
Загальна кількість годин 120		
Тижневих годин: аудиторних 3,5 консультацій 0,5 самостійної роботи 2,7	Бакалавр	Лабораторні 50 год.
		Самостійна робота 50 год.
		Консультації 8 год.
		Форма контролю: <u>іспит</u>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою дисципліни є вивчення основ академічного малюнку, формування високої якості підготовки майбутнього художника-педагога, виховання академічно освіченої особистості вчителя.

Завданням дисципліни «Педагогічний малюнок» є вивчення закономірностей викладання малюнку, засвоєння методів і прийомів пояснення

навчального матеріалу з малюнку в педагогічній практиці майбутнього художника-педагога.

- закони лінійної і повітряної перспективи;
- закони реалістичного зображення академічного малюнку;
- композиційні особливості побудови пейзажу;
- закономірності побудови і поетапне виконання живих і не живих предметів. геометричних та побутових предметів;
- композиційні особливості побудови натюрморту;
- закономірності побудови і поетапне виконання голови людини;
- особливості побудови фігури людини;

ВМІТИ :

- використовувати графічні техніки і матеріали;
- демонструвати навички у виконанні малюнку за законами реалістичного зображення згідно програмних вимог;
- пояснювати програмний матеріал перед аудиторією;
- визначити недоліки і помилки у роботі учня.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

- закони лінійної і повітряної перспективи;
- закони реалістичного зображення академічного малюнку;
- композиційні особливості побудови пейзажу;
- закономірності побудови і поетапне виконання геометричних і побутових предметів;
- композиційні особливості побудови натюрморту;
- закономірності побудови і поетапне виконання голови людини;
- особливості побудови фігури людини.

Змістовий модуль 1. Зображення геометричних фігур і побутових предметів в академічному малюнку.

Тема 1. Педагогічний малюнок в діяльності художника-педагога.. Вступ.

Фахова компетентність художника-педагога. Роль творчої роботи у діяльності художника-педагога. Наочне навчання головний засіб в образотворчому мистецтві. Основні засоби наочності. Педагогічний малюнок - один з видів наочності на уроках. Види педагогічного малюнку. Призначення і особливості педагогічного малюнка. Роль педагогічного малюнка в розвитку творчих здібностей учня. Завдання курсу «Педагогічний малюнок».

Тема 2. Образотворчі засоби педагогічного малюнка.

Масштаб і формат у педагогічному малюнку. Матеріали, що застосовують в педагогічному малюванні. Позитивні і негативні якості матеріалів. Особливості малювання на дерев'яній і пластиковій дошці. Особливості малюнку на планшеті. Особливості малюнку на роботі учня.

Тема 3. Зображення предметів плоскої форми

Послідовність зображення предмета. Основні етапи процесу зображення предметів: схематизація, типізація, індивідуалізація, узагальнення.

Прямолінійні, криволінійні та комбіновані плоскі форми. Умовно-площинне зображення предметів.

Тема 4. Малюнок з натури, по пам'яті, та за уявою.

Особливості виконання малюнків з натури, по пам'яті і за уявою. Тематика малюнків. Використання зорового сприйняття і уяви в роботі над малюнком.. Правила тренування спостережливості і зорової пам'яті. Принципи систематичності і послідовності.

Тема 5. Основні закони лінійної і повітряної перспективи.

Поняття «перспектива». Основні закони лінійної перспективи. Використання законів перспективи при побудові об'ємних предметів, натюрморту, портрету, тематичної картини. Основні закони повітряної перспективи. Повітряна перспектива в пейзажі. Особливості рисунку пейзажу.

Основні закони повітряної перспективи. Повітряна перспектива в пейзажі. Особливості рисунку пейзажу.

Тема 6. Перспективна побудова геометричних тіл.

Побудова куба. Циліндр в перспективі. Особливості лінійно-конструктивної побудови зрізаного конуса, трьохгранної піраміди, шестигранної призми.

Змістовий модуль 2. Зображення живих істот і людей.

Тема 7. Зображення птахів, тварин, комах.

Поетапне зображення форми комах, птахів, тварин. Пропорційні співвідношення у побудові живих істот. Роботи художників-аніمالістів.

Тема 8. Зображення голови людини.

Пластична анатомія черепа людини. Лінійно-конструктивна побудова голови людини. Тональне рішення голови людини в академічному малюнку.

Тема 9. Зображення фігури людини.

Пластична анатомія фігури людини. Особливості побудови. Лінійно-конструктивна побудова фігури людини. Тональне рішення фігури людини в академічному малюнку. Пропорційні співвідношення фігури людини різного віку і статі.

Тема 10. Композиційна побудова картини.

Формат і розмір зображення. Точка зору в композиції. Композиційний центр. Рівновага картини. Контрасти і ритм. Тональні співвідношення.

3. Структура навчальної дисципліни.

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лекції	Лаб.	Консульт.	Самост.
1	2	3	4	5	6

Змістовий модуль 1. Зображення геометричних фігур і побутових предметів в академічному малюнку.					
Тема 1. Педагогічний малюнок в діяльності художника-педагога.. Вступ.		2			6
Тема 2. Образотворчі засоби педагогічного малюнка.		2			
Тема 3. Зображення предметів плоскої форми			4	1	
Тема 4. Основні закони лінійної і повітряної перспективи.		2	6	1	8
Тема 5. Перспективна побудова геометричних тіл.			4	1	8
Разом за змістовим модулем 1		6	14	3	22
Змістовий модуль 2. Зображення живих істот і людей.					
Тема 6. Зображення птахів, тварин, комах.		2	4	1	8
Тема 7. Зображення голови людини.			12	1	6
Тема 8. Зображення фігури людини.		2	8	1	6
Тема 9. Малюнок з натури, по пам'яті, та за уявою.		2	12	2	8
Разом за змістовим модулем 2		6	36	5	28
Усього годин		12	50	8	50

4. Теми лабораторних занять

№ з/п	Тема	К-сть годин
1.	Тема 3. Зображення предметів плоскої форми Виконання плоского зображення побутових предметів, засобів транспорту, рослин. Визначення характерних ознак.	4
2.	Тема 4. Основні закони лінійної і повітряної перспективи. Виконання малюнка інтер'єру за уявою, з натури. Визначення правил перспективного зображення предметів.	6
3.	Тема 5. Перспективна побудова геометричних тіл. Виконання перспективної побудови куба, конуса, шестигранної призми, та ін.. Робота з натури і по	4

	пам'яті.Поетапність зображення геометричних тіл.	
4.	Тема 6. Зображення птахів, тварин, комах. Замальовки чучел птахів з природи, тварин та комах по пам'яті. Визначення пластичних анатомічних особливостей і пропорційних співвідношень, основних принципів побудови.	4
5.	Тема 7. Зображення голови людини. Конструктивний рисунок черепа людини з природи і по пам'яті. Замальовки екорше Гудона. Замальовки гіпсових зліпків Давида. Замальовки обличчя людини з природи і по пам'яті. Визначення пластичних анатомічних особливостей голови людини і пропорційних співвідношень, основних принципів побудови.	12
6.	Тема 8. Зображення фігури людини. Конструктивний рисунок фігури людини. Визначення пластичних анатомічних особливостей і пропорційних співвідношень, основних принципів побудови.	8
7.	Тема 9. Малюнок з природи, по пам'яті, та за уявою. Виконання замальовок живих і не живих предметів з природи, по пам'яті і за уявою. Використання різних матеріалів.	12
	Разом	50

5. Самостійна робота.

№ з/п	Тема	К-сть годин
1.	Тема 1. Педагогічний малюнок в діяльності художника-педагога.. Вступ. 1. Творчі завдання педагогічного малюнка. 2. Творчість українських художників-педагогів.	6
2.	Тема 4. Основні закони лінійної і повітряної перспективи. 1. Пейзаж в перспективі. 2. Перспективна побудова дороги на нерівній місцевості.	8
3.	Тема 5. Перспективна побудова геометричних тіл. 1. Навчальні завдання рисунку з природи. 2. Світлотінь і тональні відношення в натюрморті з гіпсових фігур.	8
4.	Тема 6. Зображення птахів, тварин, комах. 1. Творчість відомих художників-аніمالістів. 2. Особливості виконання аніمالістичних замальовок різними матеріалами.	8
5.	Тема 7. Зображення голови людини. 1. Зображення античної гіпсової голови.	6

	2. Визначення пластичних анатомічних особливостей голови дитини і дорослої людини.	
6.	Тема 8. Зображення фігури людини. 1. Особливості зображення фігури людини в русі. 2. Особливості зображення багатофігурної композиції.	6
7.	Тема 9. Малюнок з натури, по пам'яті, та за уявою. 1. Вправи в швидкому малюванні. 2. Удосконалення навиків практичної роботи в педагогічному малюнку.	8
	Разом	50

6. Методи навчання.

Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, лекція, бесіда, робота з підручником; демонстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні роботи). Методи стимулювання навчальної діяльності (навчальна дискусія, пізнавальні ігри). Методи контролю і самоконтролю у навчанні (усний, письмовий, тестовий, графічний, самоконтроль і самооцінка у навчанні).

Метод аналізу, метод синтезу, метод порівняння, метод узагальнення, метод конкретизації, метод виділення головного.

7. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Для оцінювання успішності теоретичних та практичних знань студентів з дисципліни «Педагогічний малюнок» пропонуються дві модульні контрольні роботи. За кожну з яких студент може отримати максимально 30 балів. Модульна контрольна робота № 1 - у формі теоретичних відповідей (письмово) з поясненням перед аудиторією і використанням у ході пояснення педагогічного малюнка та модульна контрольна робота №2 - у формі практичної роботи.

Теоретичне опитування проводиться у формі з теоретичного пояснення теми перед аудиторією і використання у ході пояснення педагогічного малюнка. Завдання для теоретичного опитування складені на основі лекційного курсу, знань отриманих в ході лабораторних робіт та на основі тем, поданих для самостійного опрацювання.

Для практичних робіт пропонуються підготовка наочності з супроводом у формі презентації на теми запропоновані для самостійного опрацювання..

Модульна контрольна робота № 1.

1. Лінійно-конструктивна побудова геометричних фігур.
2. Особливості зображення малюнка інтер'єру.
3. Особливості зображення птахів.
4. Лінійно-конструктивна побудова черепа в визначеному положенні.

5. Пластична характеристика кісток та м'язів голови людини.
6. Особливості зображення зліпків Давида.
7. Пропорції голови людини. Особливості зображення портрета дитини і дорослої людини.
8. Пластична характеристика кістового скелета людини.
9. Пластична характеристика мязевого скелета людини.
10. Виконання замальовок живих і не живих предметів з натури, по пам'яті і за уявою.

Модульна контрольна робота №2.

1. Творчість українських художників-педагогів.
2. Пейзаж в перспективі.
3. Натюрморт з геометричних фігур.
4. Особливості постановки натюрморту в академічному малюнку.
5. Творчість відомих художників-аніمالістів.
6. Використання дротяних моделей в академічному малюнку.
7. Особливості зображення фігури людини в русі.
8. Особливості зображення багатофігурної композиції.
9. Гіпсова голова в академічному малюнку.
10. Техніки і матеріали в педагогічному малюнку.

Питання до екзамену.

1. Наочне навчання головний засіб в образотворчому мистецтві. Основні засоби наочності.
2. Призначення і особливості педагогічного малюнка. Види.
3. Роль педагогічного малюнка в розвитку творчих здібностей учня. Завдання курсу «Педагогічний малюнок».
4. Закони лінійної і повітряної перспективи;
5. Закони реалістичного зображення академічного малюнку;
6. Композиційні особливості побудови пейзажу;
7. Закономірності побудови і поетапне виконання геометричних і побутових предметів;
8. Композиційні особливості побудови натюрморту;
9. Закономірності побудови і поетапне виконання голови людини;
10. Особливості побудови фігури людини.
11. Творчість українських художників-педагогів.
12. Пейзаж в перспективі.
13. Натюрморт з геометричних фігур.
14. Особливості постановки натюрморту в академічному малюнку.
15. Творчість відомих художників-аніمالістів.
16. Використання дротяних моделей в академічному малюнку.
17. Особливості зображення фігури людини в русі.

18. Особливості зображення багатофігурної композиції.
19. Гіпсова голова в академічному малюнку.
20. Техніки і матеріали в педагогічному малюнку.
21. Лінійно-конструктивна побудова геометричних фігур.
22. Особливості зображення малюнка інтер'єру.
23. Особливості зображення птахів.
24. Лінійно-конструктивна побудова черепа в визначеному положенні.
25. Пластична характеристика кісток та м'язів голови людини.
26. Особливості зображення зліпків Давида.
27. Пропорції голови людини. Особливості зображення портрета дитини і дорослої людини.
28. Пластична характеристика кісткового скелета людини.
29. Пластична характеристика м'язового скелета людини.
30. Виконання замальовок живих і не живих предметів з натури, по пам'яті і за уявою.

8. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Оцінювання навчальних досягнень студентів з курсу «Педагогічний малюнок» здійснюється за допомогою поточного контролю у формі лабораторних робіт, індивідуальних завдань та підсумкового контролю у формі модульних контрольних робіт.

Таблиця 3

Модуль 1 Поточне оцінювання								Модуль 2 Підсумкове оцінювання		Сума балів
T1	T2	T4	T5	T6	T7	T8	T9	МКР №1	МКР №2	
3	3	3	3	3	5	5	10	30	30	100

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль здійснюється під час проведення лабораторних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи на основі лекційних тем та тем, виділених для самостійного опрацювання та реалізується у формі опитування, дискусії, захисту лабораторних робіт, перевірки результатів виконання практичних лабораторних робіт.

Лабораторні роботи дисципліни «Педагогічний малюнок» як один з основних компонентів здобуття кваліфікаційного рівня оцінюються в залежності від складності завдання, обсягу роботи і часу відведеного на виконання завдання. До уваги береться знання законів академічного малюнка, вміння застосовувати

знання і прийоми зображення з натури та по пам'яті, техніка виконання, активність на занятті у відповідності до вивчених тем змістових модулів.

За роботу на лабораторних заняттях середньої складності студент може отримати максимально 3 бали.

3 бали – за теоретичну та практичну підготовку до лабораторної роботи, за досконале виконання завдання відповідно до теми лабораторної роботи, активність на занятті.

2 бали – за виконання завдання відповідно до теми лабораторної роботи за наявності не значних помилок.

1 бал – за виконання завдання відповідно до теми лабораторної роботи за наявності значних помилок.

За роботу на лабораторних заняттях теми №7, №8 студент може отримати максимально 5 балів, і на лабораторному занятті підвищеної складності теми №9 – відповідно, максимально, 10 балів.

Оцінка «**відмінно**» – **9-10 балів (5 балів)** виставляється, коли робота виконана на високому художньому рівні, технічно і композиційно бездоганна, або з незначними огріхами.

Оцінка «**добре**» – **7-8 балів (4 бали)** виставляється за виконання практичного завдання з незначними помилками в графічному чи композиційному трактуванні, та незначними технічними неточностями.

Оцінка «**задовільно**» – **4-6 балів (3 бали)** виставляється за роботу з помилками в графічному або композиційному трактуванні, недосконале володіння графічною технікою.

Оцінка «**не задовільно**» – **1-3 балів (1-2 бали)** виставляється за роботу, у якій допущені грубі помилки в графічному трактуванні, не досконале володіння графічною технікою.

Модульна контрольна робота №2 передбачає отримання студентом максимум 30 балів. При виставленні оцінки викладач керується такими критеріями: рівень володіння основною мистецтвознавчою термінологією, постановка проблеми і її дослідження в межах вибраної теми, оформлення наочності на високому графічному рівні.

Критерії оцінювання за модульноконтрольну роботу №1

Оцінка за 30-бальною шкалою	
27-30	« <i>Відмінно</i> » - відповідь повна, з використанням мистецтвознавчих термінів і понять, передбачених програмою, самостійність суджень, виконання наочності відповідно темі.
22-26	« <i>Добре</i> » – відповідь в цілому правильна, але не розкриті окремі моменти питання, не достатнє володіння термінами та поняттями. Наочність відповідає темі , але є певні неточності і огріхи в технічному виконанні.

18-21	«Задовільно» – у відповіді упущена суттєва сторона питання, неточне розуміння змісту і значення термінів і понять, недостатнє використання їх у відповіді. У відповіді не наведені приклади. Наочність не в повній мірі відповідає темі, технічний рівень виконання – задовільний.
11-17	«Незадовільно», не охарактеризовані суттєві сторони питання. неточне розуміння змісту і значення термінів і понять, недостатнє використання їх у відповіді. В наочності є помилки і неточності. Технічний рівень виконання – незадовільний.
1-10	«Незадовільно», з можливістю повторного складання. Відповідь не правильна, або відсутнє розуміння поставленого питання, невміння охарактеризувати суттєві сторони явища. Наочність виконана на низькому графічному рівні.

Критерії оцінювання за модульну контрольну роботу №2

Оцінка за 30-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
27-30	“Відмінно” – робота відповідає темі, виконана на високому графічному рівні, технічно і композиційно бездоганна.
22-26	“Добре” – робота виконана відповідно до теми, з незначними технічними і графічними недоліками.
18-21	“Задовільно” – робота не в повній мірі розкриває тему, або є наявність помилок. Робота виконана на достатньому графічному рівні. Технічно недосконала.
11-17	“Незадовільно”, робота частково розкриває тему, виконана неохайно, є грубі помилки у графічному трактуванні теми.
1-10	«Незадовільно», з можливістю повторного складання. Робота не розкриває тему або є грубі порушення у трактуванні теми,. Наявною є велика кількість помилок, виконана неохайно

Якщо поточна семестрова оцінка становить не менше 60 балів. То за згодою студента вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з навчальної дисципліни. Якщо студенти, за результатами модульного контролю, не набрали мінімальної кількості балів більше, як з половини модулів, або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає іспит. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. Іспит проводиться у письмовій формі за екзаменаційними білетами.

При здачі екзамену з дисципліни «Педагогічний малюнок» студент максимально може отримати 60 балів.

50-60 балів (найвища кількість) – студент повинен максимально володіти теоретичними і практичними знаннями з даної дисципліни, передбаченої програмою, і вміє їх застосовувати з необхідним обґрунтуванням, вміє узагальнювати і систематизувати набуті знання;

39-49 бали ставиться, якщо студент вільно володіє визначеним програмою курсу навчальним матеріалом; виправляє допущені помилки, не в повній мірі узагальнює і систематизує набуті теоретичні і практичні знання;

26-38 бали ставиться тоді, коли студент демонструє знання не в повному обсязі. Допускає помилки у теоретичних і практичних знаннях, не вміє узагальнювати і систематизувати набуті теоретичні і практичні знання. У відповіді відсутні приклади і достатня аргументованість.

13-25 бали ставиться у тому разі, коли студент демонструє фрагментарні знання з загального обсягу, або менше половини навчального матеріалу; під час відповіді припускається суттєвих помилок. Не вміє узагальнювати і систематизувати набуті теоретичні і практичні знання. У відповіді відсутні приклади і достатня аргументованість.

1-12 бали ставиться з можливістю повторного складання, ставиться у тому разі, коли студент демонструє знання незначної частини навчального матеріалу, розпізнає окремі об'єкти і факти навчального матеріалу за допомогою викладача, під час відповіді припускається суттєвих помилок, виклад нелогічний, не послідовний.

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Добре	
75 – 81	C		
67 – 74	D		
60 – 66	E	Задовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)
1 – 59	Fx	Незадовільно	

10. Список джерел

1. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты. – Г.В. Беда, М.: Просвещение, 1989. – 192 с. 6 ил. – (Библиотека учителя изобр. искусства).
2. Барышников А. Основы композиции / А. Барышников. – М. : Просвещение, 1978. – 98 с. 3. Беда Г. В. Основы изобразительной грамоты : Рисунок, живопись, композиция. Учеб. пособие / Г. В. Беда. – М. : Просвещение, 1981. – 239 с.
3. Беда Г. В. Живопись : Учеб. для студентов пед. институтов по спец. № 2109 «Черчение, изобраз. искусство и труд» / Г. В. Беда. – М. : Просвещение, 1986. – 192 с., ил.

4. Голубева О. Л. Основы композиции : учебное пособие для вузов / О. Л. Голубева. М. : Изд. дом «Искусство», 2004. – 120 с. : ил.
5. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу: Довідково-методичне видання /Упоряд. М.С.Демчишин; О.В.Гайдамака. – Харків, 2006. – 768 с.
6. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С. Українське мистецтво: навчальний посібник: у 3-х ч. Ч. 3
7. Логвиненко Г.М. Декоративная композиция: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Изобразительное искусство» / Г.М. Логвиненко. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2008. – 144 с.
8. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі /Л.М.Масол, О.В.Гайдамака, Е.В.Белкіна, І.В.Руденко. –Харків, 2006. -256 с.
9. Миропольська Н.Є. Формувати почуття прекрасного /Н.Є.Миропольська. -К., 1987. -31 с.Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін /Г.М.Падалка. –К.: Освіта України, 2008. -274 с.
10. Михайленко В.Є. Основы композиции / В.Є.Михайленко. – К.: Каравела, 2004. – 304 с.
11. Ли Н. Г. Основы учебного академического рисунка : учебник – М. : изд-во Эксмо, 2005. – 480 с., ил. 26. Маслов Н. Я. Пленэр : Практика по изобразит. искусству. [Учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов] / Н. Я. Маслов. – М. : Просвещение, 1984. – 112 с.
12. Нестеренко В.Е. Рисунок головы человека. – Минск, 1992. – 123с.
13. Одноралов Н. В. Материалы в изобразительном искусстве : Пособие для учителей / Н. В. Одноралов. – М. : Просвещение, 1983. – 144 с. 30. Основы викладання мистецьких дисциплін / За ред. Рудницької О.П. - К., 1998. – 84 с.
14. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
16. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 216 с. 32. Печенюк Таміла. Кольорознавство / Таміла Печенюк. – К. : Грані – Т, 2009. – 192 с.
17. Рисунок и живопись. / Секачева.В.А., Чуйкина А.М., Пименова Л.Г., - М.: Легкая и пищевая промышленность, 1983. – 210с.
18. Рисунок. Живопись. Композиция : Хрестоматия : [уч. пособие / сост. Н. Н. Ростовцев]. – М. : Просвещение, 1989. – 207 с.
19. Ростовцев Н. Н. Академический рисунок / Н. Н. Ростовцев. – М. : Просвещение, 1984. – 240 с. 37. Ростовцев Н. Н. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием / Н. Н. Ростовцев, А. Е. Терентьев. – М.: Просвещение, 1987. – 176с.
20. Ростовцев Н. Н. История методов обучения рисованию : рус. и сов. школы рисунка : [учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-

- тов по спец. № 2109 черчение, рисование и труд] / Н. Н. Ростовцев. – М. : Просвещение, 1982. – 240 с., ил.
21. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе: Учебник для студентов худож.-граф.фак. пед. ин-тов. – 2-е изд., доп. И перераб. – М.: просвещение, 1980. 239 с.. ил.
22. Ростовцев Н. Н. Терентьев А.Е. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием Учебное пособие для студентов худож.-граф.фак. пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1987. 167.с.: илл.
23. Сомов Ю. С. Композиция в технике / Ю. С. Сомов. – М. Машиностроение, 1987. – 288 с. 43. Стасевич В. Н. Пейзаж. Картина и действительность / В. Н. Стасевич. – М. : «Просвещение», 1978. – 176 с. 44. Стась М. І. Академічний живопис : навчально-методичний посібник / М. І. Стась, Т. К. Касьян. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – 244 с.
24. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін / О.П.Рудницька. –К.: АПН України, 1998. -183 с.
25. Сухенько В. О. Рисунок. Навчальний посібник / В. О. Сухенько. – К. : «BONA MENTE», 2004. – 184 с., 125 іл.
26. Таранов Н. Н. Основы учебного рисунка и производственной графики : Учеб. пособие / Н. Н. Таранов, С. И. Иванов. – Львов : Свит, 1992. – 208 с.
27. Терентьев А.Е. Рисунок в педагогической практике учителя изобразительного искусства: пособие для учителей / А.Е. Теренев. – М.: Просвещение, 1981. – 175 с.
28. Школа изобразительного искусства: В 10 вып. – М., 1987 – 1992. 52. Шорохов Е. В. Композиция : [учеб. для студентов худож.-граф. пед. ин-тов. – 2-е изд., перераб. и доп.] / Е. В. Шорохов. – М. : Просвещение, 1986. – 207 с., ил.
29. Яблонский В.А. Преподавание предметов «Рисунок» и «Основы композиции». – М. : Высшая школа, 1989. – 77 с.